

aneb

PRAvé LINGvistické Korespondenční Alotrium

(<http://ufal.mff.cuni.cz/pralinka>)

3. ročník, 2. číslo

Milí zlatí!

V novém ročníku jste nás mile překvapili svým rozmachem, se kterým jste se do Pralinky pustili, a neméně i pečlivostí ve svých řešeních! Číst si vaše řešení byla radost, jež nás perfektně naladila do sepsání další sady úlozek. Snad pro vás nebudou příliš jednoduché, chceme vás jimi zaměstnat až do **8. ledna 2012**, nakdy stanovujeme termín pro toto číslo. A kdyby vám snad všechny úločky jednoduché přišly, máte prostor vyhrát si s tématkem, jež se otevírá vašim vlastním postřehům a nápadům. Nenechte se ale zmást, základní počet bodů za čtyři úkoly tématka bude odtentokrát nižší; avizovaných dvacet bodů je horní hranice, které lze dosáhnout pouze rozsáhlým pojednáním o daném tématu se spoustou vlastních myšlenek. Body, které budete mít z řešení Pralinky po tomto čísle, se vám ještě počítají k dobru ve výběrovém kole pro ILO, mezinárodní olympiádu v lingvistice.

Dokud odevzdávání řešení probíhá poštovně, chceme vás požádat, abyste odevzdávané soubory pojmenovávali pečlivě podle dané šablony. Ta říká, jeden soubor na každou řešenou úločku, i když je úločka rozdělena na podúkoly. Soubor prosím pojmenujte ve tvaru `ročník-číslo-úloha_příjmení_jméno`, například Mikuláš Malý nechť pojmenuje soubor se svým řešením tématka, jež najdete níže jako šestou úlohu, `3-2-6_Maly_Mikulas`. Formáty, které umíme zpracovat, jsou prostý text, DOC, DOCX, RTF, PDF.

Stále vítáme veškerou komunikaci s vámi, nejen odevzdávaná řešení. Zejména pochybnosti o správnosti zadání nám prosím hlaste, ať můžeme případně zveřejnit

opravy.

Na závěr úvodu děkujeme institucím, které Pralinku podporují: Ústavu formální a aplikované lingvistiky a Oddělení pro vnější vztahy a propagaci (MFF UK) a Fonetickému ústavu a Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky (FF UK).

Hanka G., Honza H., Honza M., Honza Š., Kristýna T., Lěra I., Martina K., Matěj K., Miša L., Radek S., Vojta D.

Všude dobře

... doma nejlíp! Mno, a skoro doma skoro nejlíp. Brk s Frkem se nenadáli a po cestách po krajích dalekých se ocitli doslova za humny. V Bundesrepublice Deutschlandu jsou samé Biergärten a vůbec kultura docela podobná té československé. Jenže, aj, všude samé sáhodlouhé slovnosloženiny!

1 Složeniny

5 bodů

Nejspíš není nutné připomínat, že slova se dají dělit na menší části z hlediska významu – tzv. morfémy –, např. předpony, přípony a kořeny. Vezměme si například slovo „nemocný“: „ne-“ je zde předponou, „moc“ kořenem a „-ný“ příponou. V jazycích se ovšem vyskytují slova zajímavějšího dělení, třeba o dvou kořenech bez předpon a přípon. Nazýváme je složeninami.

Srovnejte třeba:

- anglické „takeaway“ (jídlo k odnosu) – „take“ (vzít) a „away“ (pryč),
- maďarské „hozzáadottértékadó“ (daň z přidané hodnoty) – „hozzáadott“ (přidáno), „érték“ (hodnota) a „adó“ (daň)

... a mnoho dalších, které existují i v češtině.

Vaším úkolem je najít několik takovýchto slov (cca 10) a zamyslet se nad těmito aspekty:

- Jaké jsou vztahy mezi slovními druhy složeniny a jejími jednotlivými částmi? (Např. jak ovlivňují kořeny „vodě“ a „odolný“ slovo „voděodolný“? Co jiná slova, třeba „nicméně“?)
- Z kolika jednotlivých slov může být složenina sestavena? Zkuste najít složeninu (nebo složeniny) s co největším počtem kořenů.

Když byli Frk a Brk v Německu, utikaly Frkovy myšlenky k tématu složenin tak často, až mu to nebylo příjemné. Jak si mohou Němci rozumět, když ani pořádně neříkají, jestli Kindergarten je zahrádka pro děti, dětinská zahrada, zahrádka dětí nebo snad ještě něco jiného? Jak dokáží některé složeniny vůbec přelouskat? Třeba toho notorického Donaudampfschiffahrtsgesellschaftskapitäna? Anebo slovo Parkzeit-überschreitung, jehož hrozba se naplní tomu, který se je pokusí dočíst do konce (neboť to slovo znamená „překročení (zaplacené) doby na parkování“)?

Frk zoufale hledal rozptýlení, nějaký nápis v *jiném* jazyce, něco neznámého a snad rozumnějšího a přehlednějšího. A když nic nenacházel, rozhodl se prostě zastavit na ulici neznámého cizího člověka a vytáhnout něco z něj. A měl štěstí – potkal exoticky vypadajícího muže s manželkou, která byla z Čech. Tak si od nich nechal nadiktovat pár slov, než se všichni zase ztratili v davu.

2 Překlad

4 body

Spojte následující slova z neznámého cizího jazyka s jejich českými ekvivalenty (v zadání jsou uvedeny v abecedním pořadí):

*jito, jitu, kibuzi, mbuzi,
mgeni, mtu*

člověk, host, koza, malá
koza, obr, velká řeka

Popište i způsob, jakým jste k řešení dospěli. (Zadání poskytuje k vyřešení úlohy dostatek informací, neměli byste je tedy hledat někde jinde.)

Po zajímavě stráveném dni se Frk vrátil do hotýlku, který zrovna s Brkem nazývali domovem. Všude po pokoji se rozprostíraly rozmanité jazykovědné repliky

– slovníky, tabulky, mapy – uspořádané na kupy podle těžko pochopitelných zákonitostí. Nejvíc na ráně, jako vždycky, byl stůl, a na něm kupka učebnic arabštiny, do nichž se Frk zavrtal posledně. Zakousl se do Currywurstu, který si přinesl z trhu, a mezi jídlem se začítal víc a víc do otevřené dvojstránky arabštiny. A za chvíli si uvědomil, že ty dvojstránky svižně ubíhají...

3 Arabština, Epizoda II: Morfologie

6 bodů

V nejrůznějších jazykovědných příručkách se lze dočíst o arabštině jako typickém příkladu takzvaného inflektivního jazyka - tj. jazyka, který vyjadřuje gramatické kategorie (či dokonce tvoří nová slova) pomocí infixů, „vpon“, které vsouvá přímo mezi kořenové souhlásky. Kořenové souhlásky (obvykle jsou tři) pak nesou základní sémantický význam. Např. kořen r-s-l bude mít vždy něco společného s posláním:

'arsala – poslal	rasúlun – posel
tarásala – dopisoval si	'ursila – byl poslán
risálatun – dopis; poselství	jursilu – posílá

Kromě infixů má však arabština i klasické prefixy (předpony) a sufixy (přípony). Jedním z nich je přípona *-at* značící formální ženský rod podstatných jmen. Formální proto, že některá jména jsou ženského rodu a tuto příponu nemají. Jde o tzv. ženský rod přirozený a mají jej ženské osoby (*ummun* – matka, *bintun* – dcera), názvy měst a států, párové části těla, názvy písmen a některá další slova.

Koncovku ženského rodu přibírají i přídavná jména k podstatným jménům ženského rodu (formálního i přirozeného) se vázící. Např.:

ummun kabír-at-un	– stará matka ¹
madín-at-un kabír-at-un	– velké město
aT-Táwil-at-un aT-Tawíl-at-un	– ten dlouhý stůl
aná Saghír-at-un	– já jsem mladá
al-džann-at-u džamíl-at-un	– zahrada je krásná
aná kátibun	– já jsem spisovatel
huwa karímun	– on je štědrý
hija laTíf-at-un	– ona je laskavá
aná Hámilun	– já jsem těhotná

¹Zda se jedná o prosté spojení podstatného a přídavného jména (velké město) nebo o jmennou větu (Zahrada je krásná.), poznáme podle shody v určenosti: podstatné jméno a jeho shodný přívlastek musí mít stejný člen – buď určitý (předpona al-, viz minulé číslo), nebo neurčitý (koncovka -n). Není-li shoda v určenosti, jedná se o jmennou větu. Některá slova – např. osobní zájmena či vlastní jména – se však považují za vždy určená, tedy určitá

„Počkat,“ řekl si Frk, „tady je asi chyba. Ale je špatně ta arabská věta nebo česká? Určitě ta arabská, to by přece jinak nedávalo smysl.“ Pro jistotu se však Frk zeptal svého arabského známého Zajna – a ke svému nemalému překvapení se mu dostalo odpovědi, že obě věty jsou naprosto správně.

První úkol: Milí řešitelé, co myslíte? Proč v poslední větě „chybí“ přípona ženského rodu?

Frk si navykl obracet se na Zajna s nejrůznějšími dotazy, nebo i jen tak se procvíčit. Na oplátku ho doučoval češtinu. Jednou takhle seděli v čajovně a řešili vedlejší věty se spojkou *'an*.

„Žádám tě, abys odešel, to bude *'aTlubu minka 'an tadhhabu*. . .“

„Kdepak,“ protestoval Zajn, „máš tam chybu, po *'an* musíš dát sloveso do akuzativu, . . . *'an tadhhaba*.“

„Cože, jak to myslíš, dát sloveso do akuzativu? Pád je jmenná kategorie.“

„Měl jsem na mysli do subjunktivu, zapomněl jsem,“ opravil se Zajn.

Frkovi ta příhoda nedala spát. Vážně, jak si někdo může splést slovesné a jmenné kategorie? A co myslel Zajn tím, že „zapomněl“? Rozhodl se hledat odpověď ve svých knížkách. Ale marně, dočetl se jen to, co už věděl. Že arabské jméno má kromě rodu a čísla také kategorii pádu, a to konkrétně tři pády: nominativ (pád větného podmětu), genitiv (předložkový pád) a akuzativ (pád větného předmětu). Že arabské sloveso má kategorie osoby, čísla, času a způsobu. A že hlavní způsoby jsou čtyři: indikativ (způsob oznamovací), subjunktiv (způsob některých typů vedlejších vět, nebo pro vyjádření záporné budoucnosti), apokopát (tzv. zkrácený způsob, užívaný pro vyjádření záporné minulosti či záporného rozkazu) a imperativ (rozkazovací způsob).

Jak jmenné pády, tak slovesné způsoby rozlišujeme koncovkami. V tu chvíli dostal Frk pocit, jako by se mu pomalu rozsvěčovalo v hlavě. Rychle si napsal několik vět:

- 'ušáhidu filman* – sleduji film
- lá 'astaTícu 'an 'aSila* – nemůžu přijít
- jaTlubu minní kitában* – žádá ode mě knihu
- tadchulu al-qíTtatu maktaban* – kočka vstupuje do kanceláře
- hal tadhabu ila-l-bajti?* – jdeš domů?
- taTlubu 'uchtuka minka 'an taktuba risálatan* – tvá sestra od tebe žádá, abys napsal dopis
- jadhhabu ila l-bajti likaj jaqra'a maqálatan* – jde domů, aby četl nějaký článek

člen nepotřebují.

„No jasně,“ bručel si pod vousy Frk, „takhle to je. To by mě teda nenapadlo. To je ale jazyk. Plný divností. Nejen, že má dvojné číslo pro jména i slovesa. Nejen, že má fakticky jen dva ‚časy‘, ty ostatní vyjadřuje částicemi a složenými tvary. Ale dokonce ještě tohle. . .“

Druhý úkol: Milí řešitelé, na co tady Frk přišel? Jak mohl Zajn pomíchat slovesné a jmenné kategorie a co měl na mysli, když řekl, že „zapomněl“?

Třetí úkol: Mezi „divnosti“ arabštiny řadí Frk i existenci dvojného čísla. Dvojné číslo – duál – ale v minulosti existovalo i v češtině, dodnes používáme některé jeho tvary. Napadly by váš nějaké příklady?

Dni v Německu se krátily. Brk už dokončoval analýzu jistého fenoménu, kvůli kterému ho sem povolali. Jednou ráno tak s Frkem zjistili, že nemají na ten den žádné plány. Byl pošmourný víkendový den a nechystali ani výlet, ani návštěvu. A tak Brk u snídaně prohodil,

„Frku, chceš malou rozcvičku na rozehrání mozkových závitů?“

„Ale jo,“ odvětil synáček. Počasí za oknem vypadá nepřívětivě podzimmně, tak co s volným časem. . .

4 Souhlásky tu a tam slabikotvorné

3 body

„Tak hele. Určitě víš, že v češtině máme slabikotvorné souhlásky. Víš, které to jsou?“

„R, l, m, v cizích slovech n,“ vypálil Frk a doufal, že to nebude celá rozcvička. Otec už trochu senilněl, ale takhle ho snad nepodceňuje.

„Přesně. To, že jsou slabikotvorné, je označení pro to, že mohou tvořit jádro slabiky, což jinak umějí už jen samohlásky. Ovšem ne každé r, l, m v češtině je slabikotvorné, záleží na tom, co za hlásky stojí okolo něj.“

Frk se začínal nudit. Tohle přece všechno ví. . .

„Tak a teď ten úkol. Popiš co nejjednodušeji a přitom nejmýstižněji, jaké to okolí musí být, aby byla souhláska slabikotvorná.“

Vida, tohle Frka ještě nikdy nenapadlo, prostě to tak nějak jako každý rodilý mluvčí cítil, kde je souhláska slabikotvorná, a kde ne. A tak se s nadšením vrhl do úkolu, ani mu Brk nemusel slibovat, že mu pak za odměnu poví něco o struktuře české slabiky.

Téhož zamračeného podzimního odpoledne, kdy naše nerozlučná jazykozvědná dvojka nebrzdila všemožná zákoutí světového lingvistického labyrintu a usadila se doma, se Brk, ač jinak zastával pravidlo inteligentního chaosu, rozhodl udělat trochu pořádku ve své knihovně. Až budou balit, ještě pořádek ocení. Snažil se právě najít slovník nedávno zaniklé epizručštiny, když Frka zaujala jakási složka zasunutá nedbale v nejvyšší polici, která nesla označení „Ezopovy bajky“.

5 Zakódovaný Ezop

5 bodů

Frk se pro bajky natáhl a jal se je trochu prolístovat. Nicméně záznamy mu připomínaly všechno možné, jen ne mravoučné příběhy z říše zvířat. Stránky byly pokryty sekvencemi písmen, číslic a různých symbolů typu $L:(L\ 3\ S)$, $L\ 1\ S$ nebo $V:(L\ 1\ S)$.

Ale nebyl by to Brkův syn, kdyby jej hned nenapadlo, že za zápisky nejspíš stojí jakýsi kód. Přesto z něj nebyl úplně chytrý, a tak se vydal za Brkem, hledajícím usilovně v sousedním regálu.

Brk přelítl stránku očima a na tváři se mu rozzářil úsměv. „Jé, ty jsi našel sešit mého dávného přítele ze studií. Kromě toho, že byl lingvista, logik a matematik, také studoval literaturu a takto si zapisoval stručný děj různých děl. Přišlo mu to rychlejší a zajímavější. Domnívám se, že toto je bajka o lišce, vráně a sýru. Určitě ji znáš. Jen si počti, bude to pro tebe hezké cvičení. Ještě ti poradím: písmenka označují původce a cíle děje, to znamená v tomto případě lišku, vránu a sýr; čísla potom nahrazují přísudky; různá znaménka zas další funkce. Například $A\ 1\ B$ symbolizuje A snědlo B . Oproti tomu třeba $C:(A\ 1\ B)$ vyjadřuje, že C způsobilo, že A snědlo B . Číslice 2 zastupuje tvary slovesa vidět, 3 slovesa mít. Se zbytkem už si zaručeně poradíš. A teď mě omluv, potřebuji tady ještě něco dodělat.“

Frk byl s úkolem za chvíli hotový a hned si běžel podobným způsobem zapsat poznámky z právě dočtené knihy. I vy si určitě s úkolem hravě poradíte:

1. Přetlumočte nejprve následující záznamy:

- a) $L\ 1\ S$
- b) $L:(V\ 2\ S)$
- c) $L:(L\ 3\ S)$
- d) $V:(L\ 1\ S)$

2. A teď se pokuste zpětně pomocí stejného kódu zaznamenat věty, které Frk převedl. Dodržte při tom výše vysvětlená pravidla. Jedna funkce vám však bude nejspíš chybět, táta Brk ji zapomněl synovi vysvětlit, ten ji však během chvilky odhalil. Značil ji symbol „\“ a vy, milí řešitelé, určitě brzy přijdete na to, která to byla.

(Pokud to bude nutné, můžete význam výpovědi schematizovat; zacházejte s větami stejně, jako kdybyste si je chtěli zaznamenat do poznámek s účelem zachytit děj příběhu, tzn. není třeba „překládat“ doslova.)

- a) Vrána uloupila kus sýra.
 - b) Vránu zmerčila liška.
 - c) Vrána sýr neschovala.
 - d) Liška si všimla sýru.
 - e) Liška viděla, že se k sýru nedostane.
 - f) Lišce se podařilo upoutat pozornost vrány.
 - g) Vrána sýr lišce ukázala.
 - h) Liška si představila, že by byl sýr její.
 - i) Liška způsobila, že vrána na sýr zapomněla.
 - j) Liška vzala sýr.
 - k) Liška utekla pryč z dohledu vrány.
 - l) Vrána kvůli lišce zůstala hladý.
3. A ještě jeden úkol pro vás. Vymyslete co nejkompexnější souvětí a zaznamenejte je podobným způsobem. Použijte maximálně tři aktanty (tj. původce a cíle děje) a tři slovesná lemmata (tj. slovesa, která budete v různých tvarech používat jako přísudky). Repertoár funkcí zachovejte ve shodě s textem bajky.

„Frku, už máš zabaleno?“ vytrhl Brkův hlas Frka, když se zrovna pouštěl do přepisování druhé kapitoly. Celý pokoj už byl v krabicích a kufrech, včetně kartáčku na zuby. Jen Frkův rozkramařený koutek byl pořád rozkramařený.

„Ach jo, a nemůžu si jen dopřepsat knížku?“ pokusil se namítnout Frk. Pak jí ale zaklapl a s trochou vzdychání se pustil do balení.

„Kam vlastně teď pojedem?“

„No, protože mě zrovna nikdo nechce, vypravíme se zase za trochou dobrodružství. Tady v Evropě bude zima, zatímco na Papui mají pořád příjemné vedro.“

„Těda, Papua! Tak to se těším! Jsou tam ještě nějaké neprobádané jazyky?“

„No jáje, jistěže! Určitě se chci naučit nějakou tradiční povídku kmene, kterému zatím nikdo nerozumí. A ty mi pomůžeš, vid’?“

„No jasně!“ zvolal Frk a do půl hodiny měl všechny věci v krabicích. Už jen zamávali svému německému bytečku a hurá za poznáváním exotických krajů!

Témátka

až 20 bodů

Vážení a milí řešitelé,

máme radost, že nám přišlo tolik řešení, která často odhalila nové pohledy na věc, o kterých se nám ani nesnilo. Potěšilo mě, že si všichni z vás dali tu práci a sehnali si vlastní rozhovor, který analyzovali. V jednom případě jsem se dokonce dočkal rozboru slavné scénky Náhodné setkání od F. Holzmann, kterou vám tímto vřele doporučuju, protože ve vyhocené podobě představuje naše první téma – vágní rozhovory, které jsou schopné vypovídat. A teď je načase, abych vám představil jedno z možných řešení tématka z minulého čísla. Určitě jste si všimli, že otázky byly položeny dostatečně obecně, což vám poskytlo možnost dostatečně se zahloubat. Proto je pochopitelné, že předložené řešení bude jen jedním z mnoha.

První úkol jste všichni zvládli skvěle. Proti mému očekávání nikdo neanalyzoval uvedený příklad rozhovoru Brka s Frkem.

U druhého úkolu se většinou vyskytovaly dva typické nešvary. Buď jste se rozhodli být příliš struční a rozebrat jen jednu nebo dvě repliky. Nebo jste někdy nepochopili otázku. Formulace otázky nebyla příliš přesná, četla-li se sama o sobě. Avšak v kontextu celého textu tématka se dalo velmi snadno odvodit, že to *zamlčené* neoznačovalo cokoliv, o čem se v rozhovoru nemluví, ale pouze to, co je součástí významu věty, ale nemluví se o tom explicitně. Ukážeme si to na jednoduchém příkladu. Když se ve druhém rozhovoru Brka s Frkem mluvilo o starých filmech, bylo *zamlčené*, o jaké filmy přesně se jedná. Mylné by bylo domnívat se, že zamlčený byl rok vzniku filmů – o ten v rozhovoru totiž vůbec nešlo. Dalším dobrým příkladem je replika „Jsem unaveněj.“ z prvního Frkova rozhovoru s Brkem. Tato vágní formulace zamlčuje přesnou konkrétní analýzu stavu mluvčího. Pouze poukazuje na duševní/fyzický stav, jehož přesné kontury jsou zamlčené.

Při odpovídání na třetí otázku se vám někdy stalo, že jste sklouzli do příliš povrchového popisu rozpoložení vašeho komunikačního partnera, aniž byste se zamysleli nad důvody k jeho nelibosti, které vychází ze samotné stavby každodenního rozhovoru. Zkoumání takovýchto každodenních rozhovorů se mimo jiné věnoval etnometodolog Garfinkel. Všiml si mnoha zajímavých věcí, z nichž zmíním dvě hlavní:

1. Jednotlivé věty (repliky) v každodenní komunikaci jsou často samotnými mluvčími chápány jako ukazování na něco. Nestojí pouze samy za sebe.
2. Účastníci rozhovoru se často nějakým způsobem odkazují k životům ostatních účastníků.

Jednodušeji řečeno mluvčí často přistupují na to, že význam věty (repliky) je třeba dále domyslet a že se neříká jen to, co je opravdu slyšet. Zároveň počítají s tím, že mnoho z toho, co se doslovně neříká, je srozumitelné právě proto, že se mluvčí mezi sebou více či méně znají. To si můžeme demonstrovat na už zmíněné replice „Jsem unavený“. Tato formulace je velmi nekonkrétní a vágní, a přesto ji slyšíme velmi často. V souvislosti s určitou osobou, která ji pronáší, pro nás nabývá konkrétního významu, začíná k něčemu ukazovat. Víme-li, že se kamarád právě vrátil z tréninku, jednoznačně tato replika ukazuje k fyzické únavě. Víme-li, že se manžel vrátil z kanceláře, jedná se nejspíš o psychickou únavu a vyčerpání z práce. Abychom rozluštili, kam určitá replika ukazuje, musíme znát život ostatních účastníků – musíme vědět, vrací-li se mluvčí z práce, nebo ze sportovního klání.

U čtvrté otázky se mi dostalo celé řady zajímavých podnětů, ze kterých je vidět, že jste o problematice přemýšleli. Nejzajímavější postřeh se vztahoval k odborným vědeckým debatám, ve kterých se užívá dostatek odborné a přesně vymezené terminologie a kde vůbec není nutné znát partnera v rozhovoru a repliky rozhodně k ničemu neukazují, ale přímo vypovídají – ať se bavíme o diamantu, nebo o promyce mungo.

Je čas, abychom se vrhli na nové tématko, které postupně rozvine naše znalosti lingvistické pragmatiky. Mluvíme všichni a často. Všichni asi tušíme, že většina vět, které tvoříme, se nějak vztahuje ke světu. Nikoho nepřekvapí, že jsou i věty, které nepopisují svět a mají jinou funkci. Nejsem si ale jist, jestli všichni víte, že naše slova mají takovou moc, že mohou měnit svět, v němž jsou proneseny. Pojďme se podívat na to, jak je to možné.

Mějme dvě věty:

- (1) Sekal dříví u špalku.
- (2) Máš padáka!

Věta 1 popisuje nějaký děj, ale nijak ho neovlivňuje. Věta 2 naproti tomu mění svět svým pouhým vyslovením. Zaměstnanec skutečně ztratí práci. Jak je to možné, že druhá věta to umí? Navíc se o tom neučí ve škole a ani gramatiky se neobtěžují nás s tímto fenoménem seznámit. Zdá se tedy, že se nám věty přirozeného jazyka rozpadají na dvě skupiny. Jeden typ o světě vypovídá nebo ho popisuje a druhý typ přímo zasahuje do jeho chodu. Druhý typ je zvláštní i z hlediska formální logiky. Logici totiž dříve tvrdili, že můžeme u každé věty stanovit její pravdivostní hodnotu

– můžeme větě přiřadit jedničku nebo nulu. U druhého typu vět to je obtížné, ne-li nemožné.

Mohlo by se zdát, že takových vět je málo, ale opak je pravdou. Myslíte, že by bylo možné provést svatební obřad bez manželského „ano“? Myslíte si, že by bylo možné soudit zločince bez pronesení rozsudku? Myslíte si, že by bylo možné slibovat bez pronesení slov slibu? (Pro šťouraly: ano, dá se to i elektronicky, což na podstatě nutnosti pronesení nějaké formule nic nemění.) Nejspíš ne. Do příště budete mít 4 úkoly:

1. Zkuste se zamyslet, které procedury, se kterými se v životě pravidelně setkáváme, potřebují ke svému úspěšnému završení nějakou větu, nějaké slovo (větu typu 2). Napište jejich seznam.
2. Vyberete si jednu ze tří výše scén – sňatek, slib nebo soud – a zkuste vymyslet, co by mohlo nahradit pravdivostní hodnocení takových vět. Našlo by se nějaké jiné kritérium, podle kterého bychom mohli takovým větám přiřazovat jedničku nebo nulu?
3. Zkuste si představit, co všechno je potřeba proto, abychom mohli úspěšně slibovat. Představte si naopak situaci, kdy se to nepodaří. Vytvořte seznam podmínek pro zdařilý slib. Zaměřte se na slibujícího i na toho, komu se slibuje a na podmínky a okolnosti slibu.
4. Myslíte, že do skupiny vět typu 2 patří i veškerá slova, která jsou v rozkazovacím způsobu? Zdůvodněte, proč si myslíte, že tomu tak je. Nemyslíte-li si to, zdůvodněte, proč tam některé patří a některé ne. Případně zdůvodněte, proč si myslíte, že žádné sloveso v imperativu do této skupiny nepatří.

Vojta

Autorská řešení úložek z minula

1 Gruzínština

(5 bodů)

Nejdřív ze všeho jsem chtěla pochválit ty řešitele, kteří nám neuvedli holý překlad slov, ale také dostatečně podrobný postup svého řešení: Lucku Mauleovou, Jirku Kozlíka a Martina Zikmunda. Pak mě napadlo, zda našim řešitelům nechyběla potřeba rozepisovat svůj postup pro přílišnou snadnost této úložky. Pak by si pochvalu zasloužili všichni. :)

Slovy, kterými se dalo začít rozmotávání klubka neznámých gruzínských výrazů, byla: *šabati* – připomínající judaistický šabat; *ormocdaati* – obsahující další uvedené číslovky; opakovaný výskyt *xeli* pro ruka, *xuti* pro pět, aj.

Druhý den po sobotě je pondělí: *oršabati*, kde *or-* je dva; úterý a čtvrtek se tvoří podle stejného principu: tři plus sobota = *samšabati*, pět plus sobota = *xutšabati*.

Or-m-oc-da-at-i, což je v překladu padesát, znamená dva- „krát“-dvacet-a-deset-nom. sg. Všimněme si všudypřítomného *-i-* jakožto markeru nominativu singuláru u substantiv i číslovek. Od *ati*, deset, odvodíme řadovou číslovku *me-at-e*.

Xutia znamená *je pět hodin*, *atia* pak znamená *je deset*, jakkoliv neobvykle se tyto formy tváří vzhledem ke svému významu.

Xeli se vyskytuje ve stejném počtu a stejných pozicích jako ruka/ruce, takže kdo hádal, s přihlédnutím k nápovědě ve znění třetí otázky, že *cali xeli* je *jedna ruka* a *sami xeli* jsou *tři ruce*, tomu se zbytek výrazů s překlady krásně shodl.

Na rozdíl od obecnějšího *erti* existuje v gruzínštině *cali* jakožto slovo pro jeden, jedna, jedno z páru – a nejsem v tomto jazyce natolik kompetentní, abych tu uváděla jiné gramaticky tutově správné příklady nežli ony párové části těla ruce a oči.

Většina odpovídajících na tuto poslední část úlohy se dobrala ke správné odpovědi, a mne by zákonitost takové odpovědi nenapadlo zpochybňovat, nebýt těch mála řešitelů, kteří měli jinou teorii. Kupř. Ondra Cířka zařadil do sféry užití *cali* slova zakončená na *-li*, tedy *kbili* (zub) a *tvali* (oko) dle vzoru *xeli* (ruka). Chyba je na straně autorky. Z dat obsažených v úložce totiž nejde říct, proč by toto vysvětlení nesmělo být správným, takže strhávat body za takovouto odpověď jako za nesprávnou by bylo nespravedlivé.

Konečně, řešitelka Anna Kyselová měla ohledně *cali* zajímavou myšlenku:

Pokud však mluvíme o například „zubu jedničky“ nebo třeba o „řezáku“, číslovku *cali* použít lze, jelikož v takovém případě je řeč o párových zubech.

To já fakt nevím. :) A do uzávěrky tohoto čísla si to nestihnu ověřit u rodilých mluvčích. . .

Lěra

2 Poznámky tesané do skály

(4 body)

Písmo, s kterým jste si v této úložce měli tu čest hrát, je stará mongolská abeceda. Ke splnění zadaných úkolů bylo potřeba si uvědomit, že slova sestávají ze svísele napsaného řetězce znaků. Dalším krokem pak bylo zjistit, jaké jsou nejmenší jednotky písma, jestli se jedná o písmo slabičné, hláskové a případně jestli jsou zapisovány opravdu všechny hlásky, nebo třeba jen souhlásky (konsonanty). Porovnáním slov „tusa“ (výhoda) a „tariki“ (mozek) můžeme snadno vypožorovat, že sdílejí vrchní znak. Je tedy pravděpodobné, že písmo se píše shora dolů a nejmenší jednotkou je hláska. Porovnáním slov s „i“/„a“ na konci pak zjistíme, že i samohlásky mají své vlastní znaky. Dalším srovnáváním přepisů slov s jejich zápisem získáme tato písmena:

s	r	k	n	m	u	ö
⚡	↵	↶	⤵	⚡	⤵	⤵

Aby celý systém nebyl příliš jednoduchý, některá písmena mají různou podobu v závislosti na tom, jestli se vyskytují na okrajích, nebo uprostřed slova. Jsou to:

	na začátku	uprostřed	na konci
t	⚡	⚡	
l		⚡	⤵
i		↵	↵
a		⤵	⤵

(Koncové „a“ tak vypadá stejně jako „n“, to se tak občas stává.) Začíná-li slovo na samohlásku, předchází jí stejný znak jako písmeno „a“ uprostřed slova. (Začíná-li slovo na „a“, příslušný znak se opakuje dvakrát).

Jak většina z vás správně určila, zadaná slova můžeme přečíst jako „kimural“ (krize), „marka“ (známka) a „altaj“ (pohoří Altaj/oblast Altajské republiky v Rusku).

Přepis zadaných slov do staré mongolštiny pak měl vypadat takto:

söri (kupka sena)

aimurlal (neřest)

itali (Itálie)

Úložku jsme převzali z cvičných úloh pro ILO.

Kristýna

3 Krtečkova nová abeceda

(4 body)

Tato úložka byla převzata z cvičných úloh pro ILO.

Několik řešení bylo bezchybných; dovoluji si jakožto autorské řešení použít řešení *Ondry Cífký*, který kromě správných odpovědí i srozumitelně popisuje úvahy k nim vedoucí:

Ze zadaných podmínek je zřejmé, že starou abecedu musí být možné převést na novou sadu pravidel, která přiřazují některému písmenku abecedy právě jedno jiné písmenko. Tato pravidla zároveň novou abecedu charakterizují, neboť říkají, jak v ní zapsat čtyři Krtečkova slova. Jediné pravidlo, které má smysl zavádět, je navíc takové, které slučuje dvě písmenka dohromady. Ostatní pravidla totiž nevedou k vytvoření nové abecedy: vznikne ekvivalentní abeceda, jen jinak pojmenovaná.

Podívejme se tedy, jaké máme možnosti pro první pravidlo (vedoucí k eliminaci jednoho písmenka a vytvoření třípísmenné abecedy):

1. $v \leftarrow i$; slova *vv*, *vv*, *vu*, *vj*
2. $v \leftarrow u$; slova *vi*, *iv*, *vv*, *ij*
3. $v \leftarrow j$; slova *vi*, *iv*, *vu*, *iv*
4. $i \leftarrow u$; slova *vi*, *iv*, *vi*, *ij*
5. $i \leftarrow j$; slova *vi*, *iv*, *vu*, *ii*
6. $u \leftarrow j$; slova *vi*, *iv*, *vu*, *iu*

Zajímají nás přitom jen možnosti 2., 5. a 6., neboť ostatní generují dvojznačná slova. Celkem tedy máme tři třípísmenné abecedy, které vyhovují podmínkám.

Přidejme další pravidlo a pojďme na abecedy dvojpísmenné. U abecedy 2. je jedna jediná možnost, a sice $i \leftarrow j$ ($v \leftarrow i$ nebo $v \leftarrow j$ by opět vytvořilo homonyma).

Vzniklá slova budou *vi, iv, vv, ii*. Podobně pro 5. máme jako jedinou možnost $v \leftarrow u$, avšak tím vznikne stejná abeceda jako v předchozím případě (a opět slova *vi, iv, vv, ii*). Konečně pro abecedu 6. nemůžeme dělat nic (každé pravidlo generuje nejednoznačnosti). Dvojpísmenná abeceda je tedy všeho všudy **jedna**.

Víc už abecedu oškubat nejde, takže můžeme směle prohlásit, že

1. celkem existují čtyři vyhovující abecedy;
2. z toho jediná je nejkratší a má podobu a, b , kde $a \cong v, u$ a $b \cong i, j$.

Honza M.

4 Arabština, Epizoda I: Fonologie

(6 bodů)

Ad 1)

Všechny sluneční hlásky mají jednu společnou vlastnost – a tou je místo artikulace. Všechny se vyslovují v prostoru zubů (*th, dh*) nebo dásní (ostatní). Tamtéž se vyslovuje i hláska *dž*, která asimilaci nepodléhá. Mezi ní a slunečními hláskami je však jeden rozdíl – ve způsobu artikulace. Sluneční hlásky jsou buď závěrové (tj. při jejich artikulaci se vytváří úplná překážka, úplný závěr – *t, d, n, D, T*), nebo úžinové (tzv. frikativy, při jejich artikulaci se vytváří úžina – *th, dh, r, z, s, š, S, Z, l*). Hláska *dž* (která není nic jiného než znělý protějšek českého *č*) patří mezi afrikáty, hlásky polozávěrové. Při jejím vyslovování se vytvoří nejdříve překážka úplná, která pak přejde v úžinu. Bezvýjmkové pravidlo by tedy znělo: Určitý člen se asimiluje, následuje-li dentální (zubní) či alveolární (dásňová) hláska, která není afrikátou.

A proč že by uvádět takovéto pravidlo v učebnicích nebylo dvakrát užitečné? Protože, ač je to trestuhodné, většina lidí učících se cizí jazyky nemá velké ponětí o fonetice a pojmy jako dentály, alveoláry či afrikáty by je spíš vyděsily než cokoli jiného.

Za nalezení výjmkového pravidla, za jeho úpravu na bezvýjmkové (systematickou úpravu, úprava „všechny dentály a alveoláry kromě *dž*“ se za takovou nepovažuje) a rozumný argument, proč se to do učebnic nemusí úplně hodit, bylo po bodu.

Ad 2)

Jak je z příkladů poznat, infix *-t-* se asimiluje, jak může. Zejména:

- přibírá emfatičnost,
- přibírá znělost.

To vše podle první kořenové hlásky příslušného slovesa. Ani tato však nemusí být k asimilacím hluchá – jedná-li se o dentální frikativu (*th*, *dh*), často se posunuje směrem dozadu a stává se z ní *s* nebo *z*².

Správné osmé kmeny by tedy zněly: *iDDaraba*, *iTTarada*, *istachana*, *istaghara*, *izdáda*.

Za nalezení všech tří pravidel bylo možno získat bod, za jejich správnou aplikaci půl bodu.

Řadu z vás poněkud spletlo, že vzorová slovesa nebyla vždy v základním (prvním) kmeni, takže se někdy lišilo umístění vokálů. Snažili jste se zahrnout toto do vámi formulovaných pravidel. Tyhle pokusy jsem ani nebudovala ani nepenalizovala – s asimilacemi v osmém kmeni totiž vokály nemají nic společného.

Ad 3)

[al-'am-Tá-ru-ta-sab-ba-bat-fí-fa-ja-Dá-ná-tin-'idž-tá-Hat-ma-ná-Ti-qa-wá-si-ca]
al-'amTáru tasabbabat fí fajaDánátin 'idžtáhat manáTiqa wásica.

„Deště způsobily povodně, které zasáhly rozsáhlá území.“

(Přízvučné slabiky jsou vyznačeny tučně, slova jsou od sebe oddělena mezerami.)

Za rozumné (ne nutně správné) navržení přízvuků bylo možno získat půl bodu, za pravidlům odpovídající rozvržení slabik do slov na základě označených přízvuků pak bod.

Míša

5 Hlavní je správné načasování

(4 body)

Při zadávání této úločky jsem se, ve snaze ušetřit vám opakovanou práci, nechal sám nachytat. Měli jste si vybrat pět časových vztahů, které popíšete, ze všech možných. Víím, že celkem jich může být dost, jistě přes deset. To bych po vás ale nesměl chtít považovat symetrické vztahy za „jedno a totéž“. Tak jich zůstalo dohromady sedm, z toho dva jsem už přímo uvedl v zadání. Mnoho výběru vám tak věru nezůstalo.

Celé řešení může vypadat následovně. Všimněte si, že leckdy je potřeba pro správné vyjádření děje správně zvolit i sloveso. Například je-li důležitý konec děje, zvolíme sloveso, které už samo o sobě pojednává o výsledku nějakého děje. Jindy si musíme pomoci pomocným fázovým slovesem, jako například slovesy „začít“ nebo „přestat“.

²Poslední pravidlo není absolutní, někdy si první kořenová hláska dentálnost zachovává.

přesný popis	schéma	běžný vágní obrat
napřed A , později B		A a B , např.: Nechte 2 minuty odpočínout a podávejte.
B bezprostředně po A		až A , B , např.: Až seženeš vodu, vrať se.
B začíná během A a A končí během B		když A , B -začátek, např.: Když trénovali, začalo pršet.
A začíná současně s B a končí dřív		A -konec dřív než B -konec, např.: Bolt doběhl dřív než Gay.
A a B zároveň		A a B , např.: Jedlo se a pilo.
A cele během B		když B , A , např.: Když jedl, mlaskal.
A začíná po B a končí stejně		Tento vztah se vyjádří jen těžko. Dala by se ovšem použít takováto konstrukce: v druhé části toho, co B , A , např.: V druhé části toho, co padal, se snašel na padáku.

Protože mi sepisování autorského řešení dalo poměrně dost námahy, budu při hodnocení tolerantní. Účelem bylo především teoreticky si pohrát s různými časovými strukturami, které běžně používáme v myšlení i v jazyce. Ačkoli náš výčet není kompletní (ve skutečnosti potkáváme třeba také děje, které trvají okamžik, vyjadřované slovesy jako např. „poznat“), tahle sada časových vztahů je známá a v sémantice se běžně využívá. Uvedl ji James F. Allen v roce 1983³ a přehledně o ní samozřejmě referuje i *článek na Wikipedii*.

Matěj

³článek Maintaining Knowledge about Temporal Intervals, k mání i na *Internetu*

Udělené body

	<i>jméno</i>	<i>číslo úložky</i>					<i>téma</i>	<i>body za zpoždění</i>	$\Sigma_{\check{C}}^4$	Σ_R^5
		1.	2.	3.	4.	5.				
1	Kozlík J.	5	4	4	3	4	13	–	33	33
1	Vítková A.	5	3,5	3	1,5	4	16	–	33	33
3	Zikmund M.	5	4	4	2,5	4	11	–	30,5	30,5
4	Rajmonová L.	5	4	–	1,5	4	10	–	24,5	24,5
4	Sedlecká L.	5	4	4	0,5	3	8	–	24,5	24,5
6	Bretová K.	4	4	–	2,5	4	9	–	23,5	23,5
7	Cífka O.	4	4	4	5,5	4	–	–	21,5	21,5
7	Kyselová A.	5	1	0,5	1	2	12	–	21,5	21,5
9	Janoušek A.	5	4	–	–	3	9	–	21	21
10	Klusáčková A.	4	1	–	–	2,5	11	–	18,5	18,5
10	Pelenková R.	5	3,5	1	0	2	7	–	18,5	18,5
12	Klecán M.	4	2	–	–	2	9	–	17	17
13	Mauleová L.	5	–	3	1	3	5	-2	15	15
14	Zamouřil J.	2	4	4	2,5	4	–	-4	12,5	12,5
15	Šodková V.	0	2,5	–	0	4	5	–	11,5	11,5
16	Fládrová J.	2	4	1	2	–	–	–	9	9
16	Šťastná A.	1	4	4	–	–	–	–	9	9
18	Joštová M.	4	–	–	–	–	–	–	4	4

⁴součet bodů za poslední číslo

⁵součet bodů za celý ročník

